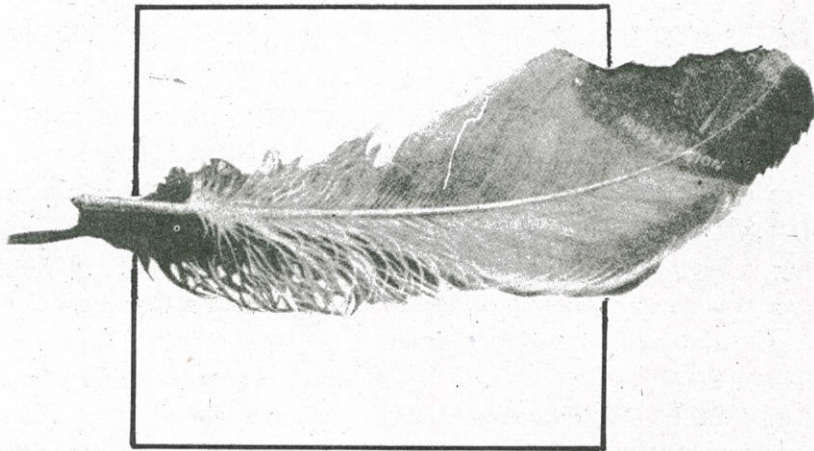

การถูกทำให้เป็นวัตถุ : ความแตกร้าวมของมนุษย์แห่งยุคสมัย :

บทวิเคราะห์จากเรื่องสั้น

อาจารย์เลิศชาย ศิริชัย
หมวดวิชาภาษาไทย ภาควิชาพื้นฐานทั่วไป
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตทางสังคม (social being) หรือเป็นสิ่งมีชีวิตทางเผ่าพันธุ์ (species being) หมายความว่า มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้รอดและสามารถประจักษ์ลักษณะความเป็นมนุษย์ของตนได้ก็ต่อเมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ถ้ามนุษย์ไม่อยู่รวมกันเป็นสังคม มนุษย์ก็จะไม่สามารถพัฒนาตนเองได้แตกต่างจากสัตว์ ไม่สามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ และไม่สามารถพัฒนาสมรรถภาพและศักยภาพใด ๆ ขึ้นมาได้ ดังนั้นมนุษย์จะพัฒนาความเป็นมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกับคนอื่น การดำรงอยู่ของมนุษย์เช่นนี้จึงเป็นการดำรงอยู่ที่คำนึงถึงความมีอยู่ของคนอื่น เป็นการดำรงอยู่ที่มนุษย์เห็นว่ามนุษย์คนอื่น ๆ มีเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีเหมือนตน ไม่ใช่เป็นเครื่องมือหรือเป็นเป้าหมายบางอย่างของตน (Fromm, 1974 : 37-38) ดังนั้น โดยแก่นแท้ (essence) แล้วมนุษย์จะต้องอยู่ด้วยความร่วมมือกัน เอื้ออาทรกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ชาติมักเกิดการสวนทางกันอยู่เสมอระหว่างแก่นแท้ (essence) และการดำรงอยู่ (existence) ของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ได้ถูกพรากลักษณะที่กำหนดนิยามความเป็นมนุษย์ไป เช่น ในสังคมทุนนิยมได้มีปรากฏการณ์อย่างหนึ่งให้เห็น คือ ปรากฏการณ์ของความแตกร้าวมหรือความเป็นอื่นในหมู่มนุษย์ ทำให้แก่นแท้ของมนุษย์ที่เป็น social being หรือ species being หดสั้นไป ทั้งนี้ เพราะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น มุ่งที่จะผลิตสินค้าเพื่อแสวงหากำไร โดยมีเงินตราเป็นสื่อกลาง ระบบดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผู้ผลิตเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิต มนุษย์ไม่จำเป็นต้องติดต่อกันโดยตรง เพราะเขาสามารถได้สิ่งดำรงชีวิตจากตลาด ผลประโยชน์เรื่องเงินทองเป็นหัวใจสำคัญของระบบผู้ผลิตสินค้าไม่จำเป็นต้องรู้ว่าผู้บริโภคของเขาคือใคร มีหน้าตาอย่างไร ผู้บริโภคก็ไม่จำเป็นต้องรู้ว่าสิ่งของ

นั้น ๆ ใครเป็นผู้ผลิตและผลิตอย่างไร ผู้ผลิตรู้แต่เพียงว่าสินค้าของตนจะนำเงินตรามาให้ ผู้บริโภคก็จะรู้อย่างเดียวว่า ถ้ามีเงินตราตนก็สามารถจะซื้อหาของบริโภคได้ ตัวมนุษย์เองก็กลายเป็นเหมือนวัตถุที่สามารถซื้อขายกันได้ในตลาด กฎว่าด้วยอุปสงค์-อุปทาน (demand-supply) ในทุก ๆ เรื่องได้เข้าแทนที่กฎดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ เพื่อนบ้านหรือระบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ท่ามกลางสภาพเช่นนี้ ผู้คนในสังคมจะมีความสัมพันธ์กันโดยมีผลประโยชน์ทางวัตถุและเงินตราเป็นตัวเชื่อม แต่ละฝ่ายแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ถ้ามีผลประโยชน์ก็จะติดต่อกัน ถ้าไม่มีความสัมพันธ์จะไม่เกิดขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างจะวัดกันที่เงินทองและวัตถุทั้งสิ้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนจึงไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบมนุษย์แต่กลายเป็นความสัมพันธ์แบบวัตถุ

นอกจากนี้ลักษณะงานในระบบทุนนิยมจะมีการแบ่งงานกันเป็นส่วนย่อย ๆ อย่างสลับซับซ้อนและชัดเจน ใครมีหน้าที่ใดก็ทำงานในส่วนของตนไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น มนุษย์จึงถูกแบ่งแยกออกจากกันโดยอัตโนมัติ พวกเขาจึงไม่มีความรู้สึกผูกพันกัน ไม่มีขนบประเพณีในการทำงานร่วมกัน ปราศจากความเข้าใจซึ่งกันและกัน ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นผลทำให้การดำรงอยู่ของมนุษย์ในสังคมทุนนิยมอยู่ในลักษณะที่แตกร้าง ต่างคนต่างกลายเป็นอื่นของคนอื่น ๆ ทุกคนอยู่อย่างไม่มีใครสนใจใคร ไม่มีใครเห็นใจใคร ไม่มีใครเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอย่างที่มนุษย์ควรจะมี ทุกคนมุ่งแต่ผลประโยชน์ทางเงินทอง หรือวัตถุที่ตนเองจะได้รับเป็นสำคัญ การติดต่อกันของพวกเขาเพื่อผลประโยชน์ที่วุ่นวายนี้ แม้ว่าการกระทำเช่นนั้นอาจจะเหยียบย่ำเสรีภาพศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ หรือกดเพื่อนมนุษย์ลงเป็นเพียงสินค้าอย่างหนึ่งก็ตาม ลักษณะเช่นนี้เรียกว่ามนุษย์ถูกทำให้เป็นวัตถุ (reification)

อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในรัชกาลที่ 4 แต่อิทธิพลได้ปรากฏชัดเจนมากที่สุดและพัฒนาอย่างรวดเร็วก็ตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ หรือในปี 2501 เป็นต้นมา โดยจอมพลสฤษดิ์ได้เร่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม การลงทุนจากต่างประเทศ และมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม-

แห่งชาติตามอำนาจของการของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง ผลของการพัฒนาประเทศภายใต้อิทธิพลของระบบทุนนิยมมีผลทำให้ประชาชนถูกทำให้เป็นวัตถุไป ถ้าพิจารณาในแวดวงวรรณกรรมจะเห็นได้ว่านักเขียนได้สะท้อนปัญหาดังกล่าวไว้ในงานเขียนของตนไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากเรื่องสั้นที่นำมาศึกษาในบทความนี้ ซึ่งเป็นเรื่องสั้นที่ดีพิมพ์ครั้งแรกในช่วง พ.ศ. 2509-2519 เพราะในช่วงดังกล่าว ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เริ่มปรากฏขึ้น และพัฒนาเด่นชัดขึ้นเป็นลำดับ

ในปี 2509 มีเรื่องสั้นชื่อ *ไอรีน-ภาษาและน้ำตา* ได้เริ่มชี้ให้เห็นปรากฏการณ์ของประชาชนที่ถูกทำให้เป็นวัตถุ โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศแบบใหม่ทำให้กรุงเทพฯ เปลี่ยนไปมาก ซึ่งก็คือ “บางกอกกำลังทิ้งร่างอันสวยงามร่างหนึ่งไปเสียแล้ว” เพราะการพัฒนาดังกล่าวทำให้ “คนแปลกหน้ากันมากขึ้นของแพงขึ้น และคนยิ้มกันน้อยลง” (ธัญญา ผลอนันต์ 2518 : 19-41) ต่อจากนั้นเรื่อง *บทสนทนาทางโทรศัพท์ในคำคืนแห่งความว้าวุ่น* (พ.ศ. 2512) ก็กล่าวถึงปัญหานี้ชัดเจนขึ้น โดยชี้ให้เห็นว่าคนในสังคมเมื่อนั้น “รู้จักกันจริงยากขึ้นทุกที ยิ่งเรามีโอกาสพบหน้าคนมากขึ้นเราก็มักรู้จักคนแต่ละคนน้อยลง” และในสังคมเช่นนี้คำว่าเพื่อน น่าจะต้องเปลี่ยนคำนิยามใหม่ เพราะผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าคนประเภทที่ “พอจะเป็นเพื่อนคุณอย่างจริงใจเวลาคุณมีทุกข์ร้อน และคนที่ไม่ถือว่าคุณอย่างจริงใจเวลาคุณประสบผลสำเร็จ” นั้นหายากมาก การที่คนจะสนทนาวิสาสะกับผู้อื่นโดยไม่มีผลประโยชน์เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากเช่นกัน ผู้เขียนย้ำให้เห็นว่าถึงแม้การพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมจะก่อให้เกิด “ความเจริญที่วิทยาการแผนใหม่นำมาให้” แต่ก็นำเสียดายที่ความเจริญนี้ได้นำมาซึ่ง “ความล้มเหลวของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์สังคมในละ คุณไม่ได้สังเกตถึงสิ่งนี้หรือหรือ ความล้มเหลวที่จะติดต่อดสื่อสารทำความเข้าใจกัน ความล้มเหลวที่จะขจัดอคติและความระแวงซึ่งกันและกัน ความล้มเหลวที่จะร่วมมือกันทำงานเพื่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง” (วิทยากร เชียงกูล 2521 : 183 - 195) และชายในเรื่อง *กำแพง* (พ.ศ. 2512) ก็พบว่า “ผู้คนที่เดินทางสวนผม

ต่างไม่รู้จักผม แต่เมื่อเขายิ้ม ผมก็ยิ้ม ความจริงเขาอาจไม่อยากยิ้ม เขาอาจต้องการบดขยี้ความมีอยู่ของผมให้สูญสิ้นลงไปก็ได้” และ “บนรถไฟ หลอนนั่งตรงข้ามกับผมตลอดเวลาเกือบสิบปี ผมคิดว่าหลอนนั่งรถไฟขบวนเดียวกับผมมาทำงานในเมือง ผมไม่เคยรู้จักหลอนเลย ไม่รู้จักแม้แต่ชื่อที่ๆ ที่เห็นหน้าคุ้นเคยทั้งเช้าและเย็น ผมมองดูหลอน แต่สิ่งที่ขวางกันอยู่ก็คือความแปลกหน้า” (สุชาติ สวัสดิ์ศรี 2527 : 48-51) นอกจากนี้เรื่อง **บันทึกของผู้คน** (พ.ศ. 2514) ได้เสริมรายละเอียดในประเด็นที่ว่า คนที่คบกันอยู่ในสังคมนั้น ไม่มีใครคบกันอย่างจริงจัง ทุกคนเหมือนใส่หน้ากากเข้าหากัน “หน้ากากที่มองไม่เห็น บนใบหน้าของผู้คนในสังคมที่เราอาศัยอยู่ ดูเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยั่งรู้ได้เลย ซึ่งยังแฝงไว้ด้วยพิษร้ายที่คุกคาม และทำร้ายจิตใจของกันอย่างเจ็บช้ำ” (ตึก วงศ์รัฐ 2514 : 131) หรือในเรื่อง **วันหนึ่ง** (พ.ศ. 2514) ก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะผู้คนในสังคมเมืองนั้นไม่มีใครสนใจใคร ทุกคนจะสนใจเฉพาะหน้าที่การงานของตน “ผู้คนมากมายเดินสวนทางฉันไปด้วยใบหน้าบึ้งตึง และด้วยเล่ห์เหลี่ยมเหมือนเครื่องจักร” และไม่แปลกที่แม้แต่ผู้คนซึ่งทำงานในที่เดียวกันจะไม่สนใจกันเพราะเขาอยู่กันแบบงานใคร

งานมัน ดังนั้น “ผู้คนมากมายกำลังเดินพร้อออกจากที่ทำงานบนตึกชั้นที่แปดไปตามทางแคบ ๆ ที่ผนังทั้งสองข้างเป็นสี่ขาวเรียบ ฉันเดินตามกลุ่มคนออกมาเหมือนกิ่งไม้ที่ลอยตามน้ำ ฉันไม่เคยรู้จักพวกเขา แม้ว่าบางคนจะเคยเห็นหน้ากันอยู่บ่อยครั้ง เราทำงานอยู่ในตึกเดียวกันและชั้นเดียวกัน เราต่างคนต่างยุ่งกับชีวิตตัวเองจนไม่มีเวลาหรือไม่มีความจำเป็นอะไรที่ต้องรู้จักกัน” (วีรประวัติ วงศ์พัฑฒ์ 2514 : 209-228)

ปัญหาของคนที่ถูกทำให้เป็นวัตถุอีกแง่มุมหนึ่งก็คือเรื่องสั้น **เสนอไว้ก็คือ** คนในเมืองไม่มีใครสนใจใคร ถ้าใครไม่มีเงิน ไม่มีข่าวกิตติมศักดิ์ก็ไม่ใช่เรื่องที่น่าจะวิตกทุกข์ร้อนไปด้วย เป็นเรื่องของผู้นั้นที่จะต้องทนทิวเอาเอง หรือไม่ก็ตายไปเสียเลย เช่นเรื่อง **ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย** (พ.ศ. 2513) กล่าวถึงชายคนหนึ่งตกงานไม่มีเงินใช้ ในท่ามกลางผู้คนมากมายเขากลับพบว่า “วันอาทิตย์ที่เงียบเหงา ไม่มีเพื่อนที่พอจะรับความรู้สึกเบื่อหน่ายร่วมสักคน” เมื่อเขาไม่มีเงินก็หมายความว่า จะต้องทนทิว อย่าหวังว่าใครจะเมตตาช่วยเหลือ “ท้องฉันเริ่มร้องทุกข์ ไอ้ท้องเจ้าสำรวยถ้าไม่มีแกเล็ยสักคนเราก็ไม่ต้องมาห่วงเรื่องการกินมากนัก...ฉันเห็นทีจะ

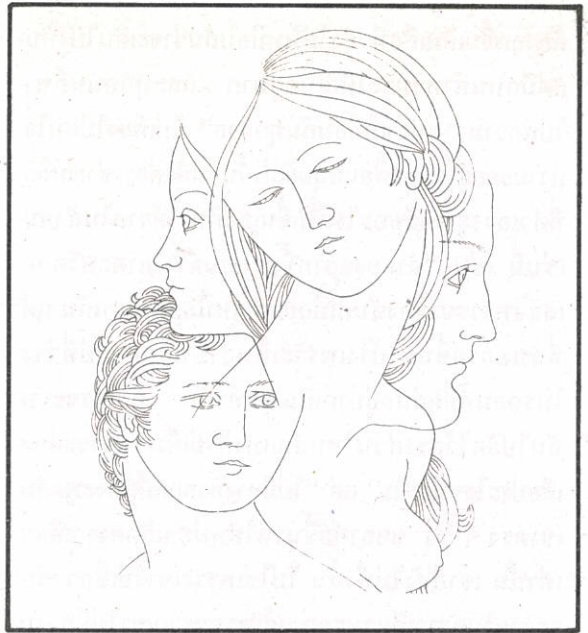
ต้องลุกขึ้นเดินเสียที ยังไม่รู้เหมือนกันว่าจะเดินไปไหน แต่มีถนนสำหรับจะให้เดินอยู่มาก และทุกถนนก็พาไปสู่ความว่างเปล่าเหมือนกันทุกสาย” ไม่เพียงไม่สนใจความอดอยากของเพื่อนมนุษย์เท่านั้น แม้แต่การช่วยเหลือที่ตัวเองจะไม่เสียอะไรเพิ่มขึ้นเลยก็หาได้ยากในสังคมเช่นนี้ เช่น “ฉันเองอยากขึ้นรถยนต์ขึ้นมาตะหงิด ๆ เลย เพราะขาของฉันทันเมื่อและเหนียวเหมือนกัน แต่ที่ฉันอยากขึ้นมาบ้างเพราะเห็นว่ามันออกจะมีที่ว่างในรถยนต์ที่แล่นอยู่มากเกินไปเท่านั้น ถ้าใครจะจับฉันไปยึดไว้ตรงส่วนไหนสักแห่งก็ไม่เห็นว่าเขาจะต้องเสียประโยชน์อะไร” แต่ “ไม่มีทางหรอกแม้ฉันจะพูดกับเขาตรง ๆ ว่า ขออาศัยขึ้นรถไปหน่อยเถิดคราวเดียวเท่านั้น เขาก็คงไม่ฟังฉัน ไม่ใช่เพราะเขาไม่เชื่อว่าฉันจะตายในคราวเดียวหรอก แต่เพราะพวกเขาไม่มีความคิด หรือความเข้าใจอะไรเหลืออยู่ต่างหาก เขาก็เป็นเหมือนรถยนต์ที่เขาขึ้นนั่นแหละ เป็นอยู่และเคลื่อนไหวได้โดยอัตโนมัติ” (วิทยากร เชียงกูล 2518 : 55-62) ในทำนองเดียวกันเรื่อง บทเพลงเปลี่ยวที่ภูเขาและบันทึกรักของกมลจรจัด (พ.ศ. 2516) ก็กล่าวถึงชายคนหนึ่งตกงานอยู่ในกรุงเทพฯ เขาไม่มีแม่แต่อาหารจะกิน แต่ก็ไม่มีใครเห็นใจหรือสงสารเขา และด้วยความขมขื่อของเขาแทนที่ใครจะสงสาร กลับมีแต่ผู้รังเกียจและสมน้ำหน้า ทั้งนี้ เพราะผู้คนในปัจจุบันจะยอมรับ และยกย่องผู้ที่แต่งตัวดีเท่านั้นหรือก็คือจะยอมรับคนโดยการพิจารณาเฉพาะการแต่งกายภายนอก ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ด้วยกันเองได้สูญเสียความสัมพันธ์แบบมนุษย์ที่จะฟังจะเข้าใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันไปแล้ว ดังนั้น ด้วยความขมขื่อของชายหนุ่ม เขาเดินเข้าไปหาชาวจีนคนหนึ่งเพื่อจะถามเวลาปรากฏว่า “พอฉันจะเหยอปากพูดเท่านั้น เขาก็หันหลังกลับและวิ่งฮ้าวไปทันที” (พิบูลศักดิ์ ละครพล 2519 : 67-76) สาระทำนองนี้จะเห็นได้เด่นชัดขึ้นจากเรื่อง ข้าว (พ.ศ. 2519) ซึ่งกล่าวถึงเด็กน้อย 3 คน ที่ต้องเผชิญชะตากรรมกันตามลำพังเพราะแม่ถูกตำรวจจับขังคุก ผู้เป็นที่ถึงเมื่ออายุไม่มาก แต่ก็พยายามชวนขายหัวข่ามาเลี้ยงน่อง เขาเข้าไปในเมืองเพื่อขอข้าว แต่ส่วนใหญ่แล้ว หนูน้อยผู้นี้จะพบแต่คนที่ดูถูกดูแคลน หากคนสงสารเห็นใจจากมาก เช่น เขาเห็นว่าร้านอาหารแห่งหนึ่งมีเศษอาหารที่ผู้รับประทาน

เหลือไว้มาก เขาจึงตรงไปขอเศษอาหารเหล่านี้กับเจ้าของร้านแต่สิ่งที่เขาได้รับก็คือ “มาอีกแล้ว...เจ้าเด็กเวรนี้ทำให้บรรยากาศในร้านอาหารของข้าเสียหมด...ไปขอที่อื่นเถอะ...ของพวกนั้นตอนเย็นเขาจะเอาไปให้หมู...ยังมาขืนมองอีก ไปออกไป” หรือเมื่อหนูน้อยผู้นี้ เข้าไปขอข้าวสารในบ้านอีกหลังหนึ่งซึ่งมีฐานะร่ำรวย สิ่งที่เขาได้รับก็ไม่แตกต่างกัน “ไป ๆ บอกพวกขอทานพวกนี้ออกไปที่เดียว ข้าบอกแกก็ครั้งที่ไหนแล้วว่า อย่าเปิดหน้าบ้านทิ้งไว้” (พิบูลศักดิ์ ละครพล 2519 : 33-44)

การพิจารณาปัญหาที่ว่ามนุษย์จะไม่สนใจหรือเห็นใจชะตากรรมของเพื่อนมนุษย์ ยกเว้นชะตากรรมของเพื่อนมนุษย์จะทำให้พวกคนได้ผลประโยชน์นั้นควรจะต้องหันกลับไปพิจารณาถึงเรื่อง ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย (พ.ศ. 2513) อีกครั้งหนึ่ง เมื่อชายหนุ่มคนหนึ่งคิดจะกระโดดสะพานเพื่อฆ่าตัวตาย มีประชาชนเห็นเหตุการณ์มากมาย แต่ความสนใจของประชาชนคือ “กระหายใคร่จะรู้ ใครที่จะมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่เขาคิดว่าน่าตื่นเต้นครั้งนี้...เขาพูดกันเบา ๆ และน้อยคำ เพราะต่างก็ไม่อยากละสายตาไปจากภาพที่เขาอยากเห็น ไม่มีใครยิ้มหรือมีวิแวเป็นมิตรเลย ไม่มีใครแสดงความเห็นอกเห็นใจออกมา ไม่ว่าจะเป็นเวลาดหรือท่าทาง พวกเขาเป็นเพียงคนดูเท่านั้น คนดูที่บังเอิญได้บัตรฟรีเข้ามาดูการแสดงอันหนึ่งซึ่งเขาไม่เคยมีโอกาสมาก่อน” คนที่มายืนมุงดูนี้ มีหลายกลุ่ม หลายวัย หลายอาชีพ มีทั้งเด็ก ผู้หญิง ผู้ใหญ่ และแม้แต่พระสงฆ์ที่มีความสนใจในชะตากรรมของผู้นี้ ไม่แตกต่างไปจากผู้อื่น ดังที่ว่า “พระหนุ่มสองรูปที่ยืนตรงนั้น พอมีท่าทางสำรวจมากกว่าคนอื่น แต่ฉันก็รู้สึกว้าวุ่นใจของท่านคงไม่ได้สำรวจด้วย มันก็ฉายแววกระหายใคร่รู้เหมือนผู้อื่นนั่นแหละ” และตำรวจซึ่งตามหน้าที่แล้วจะต้องทำหน้าที่เพื่อหยุดพฤติกรรมการฆ่าตัวตายของประชาชน แต่เขาก็จำต้องทำเพียงคิดว่ามันเป็นหน้าที่เท่านั้น แต่จริง ๆ แล้วเขาไม่ยอมทำ ความเมตตากรุณา เป็นสิ่งที่ไม่เคยคิดถึง ดังนั้น “ตำรวจสิบคนหนึ่งที่มาถึง เขามายืนก้ม ๆ กัง ๆ แล้วก็ยกไหล่ เบนมือกับกลุ่มคนเหล่านั้น คล้ายกับบอกว่าไม่รู้จะช่วยเหลืออย่างไรได้แล้ว” นอกจากนี้ ยังมีคนอื่นอีกพวกหนึ่งนอกจากจะไม่เห็นใจในชะตากรรมของชายหนุ่มคนนี้แล้วเขายังฉกฉวยหาผลประโยชน์จาก

เหตุการณ์นี้ คนกลุ่มนี้ได้แก่นักหนังสือพิมพ์และพวกช่างภาพ “เขาวิ่งกระหืดกระหอบเพราะกลัวว่าจะมาไม่ทันตอนที่ฉันทกระโดดลงไป...ฉันทคงเป็นเหยื่อชิ้นสำคัญที่เขาไม่เคยได้พบมานานทีเดียว รูปถ่ายของฉันทตอนที่กระโดดลงไปคงจะทำให้เขาเด่นขึ้นในวงงานที่เขาทำอยู่ไม่น้อย มันอาจหมายถึงเงินสักก้อนหนึ่งซึ่งคงจะพอให้เขาไปซื้อเหล้าและผู้หญิง” หรือ “มันคงหมายถึงรางวัลที่เขาจะได้ในการประกวดภาพถ่ายที่โชนสั๊กแห่งด้วยซ้ำ” (วิทยากร เชียงกุล 2518 : 55-73)

เรื่อง ความกดดันส่วนที่ 32 (พ.ศ. 2517) ก็แสดงปัญหาสอดคล้องกับเรื่องข้างต้น โดยเริ่มกล่าวถึงคนในกรุงเทพฯ นั้นไม่มีใครสนใจใคร ทุกคนต่างก็เป็นคนแปลกหน้าซึ่งกันและกัน เช่นในช่วงที่ออกไปทำงานนั้นเป็น “เวลาประชาชนของคอนกรีตจะพรั่งพรูออกมาจากรูตึกที่กั้นขนาบถนนสายเล็ก ๆ ในเมืองเป็นแสนเป็นล้านทีเดียว มายืนออกันอยู่ที่ป้ายรถเมล์ ทุกคนเป็นคนแปลกหน้าสำหรับฉันทแม้ว่าฉันทจะยืนรออยู่ที่ป้ายรถเมล์เก่าสายเก่า” และนอกจากคนจะไม่สนใจกันแล้ว เรื่องนี้ยังชี้ให้เห็นว่าผู้ชายจะไม่มองผู้หญิงในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับตน แต่ผู้ชายจะมองผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุอย่างหนึ่งที่คุณจะนำมาบำบัดความใคร่ ดังนั้น ในภาวะที่ผู้คนต่างไม่สนใจซึ่งกันและกันนี้จะมีผู้ชายจำนวนหนึ่งจ้องที่จะลวนลามหรือข่มขืนผู้หญิง ดังนั้น “ระหว่างเดินสวนทางกับผู้คนที่สัญจรบนฟุตบาท จึงต้องระวังมากที่สุด เตรียมพร้อมเสมอที่จะรับสภาวะการณกับผู้ชายแปลกหน้าที่เดินสวนทางไปมาที่ละคน ราวกับเดินผ่านทหารทั้งกองทัพ สายตาเพ่งมองที่หน้าอกฉันทอวัยวะเพศของฉันท เขาเบียดกันเข้ามาไม่น้อยทีเดียว มือควัดที่หน้าอกและบางมือคบบาที่ก้นของฉันท” และ “บางครั้งก็มีเสียงผู้ชายแหบพร่าแว่วขึ้น “น้องสาวคินนั้นเป็นไงบ้าง” คุณคิดว่าฉันทควรจะทำอย่างไรดีไปที่สถานีตำรวจหรือร้องให้ตีโพยตีพายกับสรวัดร บอกว่าฉันทถูกผู้ชายแปลกหน้าหลายคนจับหน้าอก คบบก้นพุดจาลวนลามอย่างนั้นหรือ ฉันทมองไม่เห็นวิถีทางที่จะทำอย่างที่คุณคิดได้ ในเมื่อโรงพักผู้หญิงนับสิบคนนั่งร้องไห้ระงมอยู่เต็ม บางคนมีเลือดไหลเปียกเต็มกระโปรง เลือ่ชั้นในขาดกระรุ่งกระริ่ง ยังมีผู้หญิงอีก

จำนวนมากที่เผชิญปัญหาที่ร้ายกาจกว่าฉันท และประการสุดท้ายฉันทไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร ที่จะทำอย่างนี้ทุกวัน”

และเรื่องนี้ยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มคนหนังสือพิมพ์นั้นเป็นกลุ่มที่ชอบลกลวนนำเอาชะตากรรมของมนุษย์ซึ่งก็คือข่าวและภาพของผู้หญิงที่ถูกข่มขืนไปสร้างผลประโยชน์ให้ตนเอง โดยไม่ได้สนใจแม้แต่น้อยว่าข่าวและภาพที่ปรากฏบนหนังสือพิมพ์นั้นจะก่อให้เกิดผลเสียหายกับผู้หญิงและครอบครัวคนนั้น ๆ สักเพียงใด แต่จะคิดเพียงว่าผู้เสียหายเป็นเพียงวัตถุที่จะทำให้เขาได้เงิน (สุวัฒน์ ศรีเชื้อ 2518 : 171-183)

มีเรื่องสั้นหลายเรื่องที่คุณเขียนยึดเอาเหตุการณ์บนรถเมล์เป็นสิ่งแวดล้อมให้เห็นว่าคนในสังคมเมืองนั้นถูกทำให้เป็นวัตถุไป เช่นเรื่อง ออกไปจากความมืด (พ.ศ. 2515) ผู้เขียนเรียกสภาพของคนที่ไม่แออัดอยู่บนรถเมล์ว่าปลากะป๋อง ปัญหาคือ “คุณเคยอยู่ในปลากะป๋องบ้างไหม ถ้าคุณเคย คุณต้องหลับตาเห็นภาพแบบที่เกาะกันเป็นราวระโยงระยางเหมือนตุ๊กตาในร้านขายของเด็กเล่น พวกเขาไม่พูดจากันเลยแม้แต่คำเดียว ก้มหน้าก้มตาเกาะหรือไม่ก็หาที่ขีด” (สุชาติ สวัสดิ์ศรี 2527 : 91-92) ซึ่งก็คือผู้คนล้วนไม่สนใจซึ่งกันและกันและในเรื่อง รถมมล์ (พ.ศ. 2517) ก็ชี้ให้เห็นแนวคิดนี้ชัดเจนขึ้นว่าประชาชนผู้ใช้รถเมล์นั้นต่างก็พยายามแย่งกันขึ้นรถ โดยไม่มีใครเห็นใจใคร ทุกคนไม่ยอมที่จะเป็น

ผู้พลาดจากรดเมล์กันนั้น ๆ ไม่ว่าผู้ที่แย่งกันขึ้นรดเมล์นั้นจะเป็นเด็ก ผู้หญิง คนชรา และเมื่อขึ้นไปแล้วทุกคนก็แย่งกันเพื่อจะเป็นเจ้าของที่นั่ง จะไม่มีใครคิดว่าผู้อื่นสมควรจะได้ที่นั่งมากกว่ากัน เช่น “ผมเห็นหญิงท้องแก่คนหนึ่งอุ้มลูกเล็ก ๆ ของหล่อนก้าวขึ้นบนรถอย่างทุลักทุเล ที่บันไดมีทางเปิดให้หล่อนบ้าง แต่ในรดเมล์หล่อนถูกกีดกันเข้าไปในกลุ่มคน ท้องและลูกของหล่อนถูกบังเสียด ชายหนุ่มแข็งแรงที่นั่งอยู่บนเก้าอี้ตัวแรกจึงมองผ่านไปอย่างไม่สนใจ” (ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ 2518 : 333-339) ในทำนองเดียวกัน เรื่องก่อนไปสู่ชนบท (พ.ศ. 2519) ก็ให้ภาพคนในกรุงเทพฯ ว่า “เมื่อรดเมล์ออกต่างก็รีบสาวเท้าและขี้อแย่งกันขึ้นรถ ชายหนุ่มคนหนึ่งแต่งกายภูมิฐาน ก้าวแข่งพระกับผู้หญิงและเด็กนักเรียนจนเซดลา” โดยผู้เขียนให้เหตุผลไว้ว่าเป็นเพราะคนในกรุงเทพฯ ต้อง “ทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอด โดยไม่มีเวลามานั่งไตร่ตรองมากนักว่าสิ่งที่ทำไปนั้นถูกต้องหรือไม่” (ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล 2522 : 92-107)

ปรากฏการณ์ของการที่มนุษย์ถูกทำให้เป็นวัตถุอีกลักษณะหนึ่ง ที่เรื่องสั้นแสดงให้เห็นคือมนุษย์ไม่เพียงไม่สนใจ ไม่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน แต่เมื่อพวกเขาจำเป็นต้องสนทนาหรือสมาคมกัน พวกเขาจะมีแต่ความเสแสร้งหรือทำตามธรรมเนียม ตามพิธีเท่านั้นไม่ตรงกับจิตใจของพวกเขาอย่างแท้จริง เช่นในเรื่อง บทสนทนาทางโทรศัพท์ในคำคืนแห่งความวุ่นเหว (พ.ศ. 2512) แสดงให้เห็นว่า การคบหาของผู้คนในสังคมนั้น “ต่างฝ่ายอาจจะต้องระมัดระวังคำที่ได้สนทนากัน เพราะเรารู้ว่าเราต้องคบหากันต่อไป” (วิทยากร เชียงกุล 2522 : 188) ดังนั้น จึงไม่แปลกที่ชายคนหนึ่งในเรื่องซึ่งก็มีชีวิตและเลือดเนื้อ (พ.ศ. 2517) ไปงานแต่งงานแล้ว “ดื่มกินกันอย่างอูดอูด มือถือแก้วเหล้าชูขึ้นร่วมกับคนมากมายก่ายกอง แล้วก็ปลั่งเสียงตะโกนร้องไชโยโห่ฮิ้ว อวยพรให้คู่บ่าวสาวสมสู่กัน มีลูกออกมาปีละคน ให้มีความสุขจนกว่าจะตายจากกัน คอยตบมือกันเกรียวกราวเมื่อผู้มีเกียรติกล่าวสุนทรพจน์ห่วย ๆ จบลงซึ่งก็ไม่มีใครสนใจฟังกันเลย” หลังจากงานแต่งงานนี้ประมาณ 1 ชั่วโมงชายคนดังกล่าวก็ไปงานศพอีกงานหนึ่งสิ่งที่เขาต้องทำก็คือ “ในท่ามกลางความหมองเศร้า

หนนี้ฉันต้องทำหน้าที่โสกสลด” ซึ่งผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าลักษณะเช่นนี้เป็นการเล่นละครอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ “ซึ่งมนุษย์จะต้องเปลี่ยนอารมณ์ให้เข้ากับบทให้ได้” (กรม ไกรลาศ 2519 : 129-141) เช่นเดียวกับเรื่อง วันหนึ่งผมจะฆ่าคนทั้งโลก (พ.ศ. 2516) ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าคนในเมืองหลวงนั้นไม่มีใครจริงจังกับใครต่อหน้าอาจพูดจาปราศรัยดี แต่เบื้องลึกแล้วเป็นอีกอย่างหนึ่งดังที่ว่า “ในสังคมที่คุณเห็นอยู่ทุกวันนี้ คุณปฏิเสธหรือว่าคุณไม่ได้เสแสร้งแกล้งทำหรือปิดบังพฤติกรรมของคุณ คุณปฏิเสธหรือว่าได้นอนลืมนตาโพรงในความมืดขณะที่ความคิดล่องลอยออกไป รู้สึกถึงภัยของคนนั้นคนนี้ บางครั้งก็คั่งแค้น กัดเขี้ยวกัดฟัน ง้างกำปั้นซัดความว่างเปล่า” ทั้ง ๆ ที่ “ชั่วโมงที่ผ่านมาคุณยกแก้วเหล้าขึ้นจิบพร้อมกับเขา และไปรยอ้อมอย่างมีไมตรีต่อกัน หลังจากที่เขาและคุณได้กล่าวสุนทรพจน์ อันไพเราะทางอักษรศาสตร์” (อุตร ทองน้อย 2518 : 342-343)

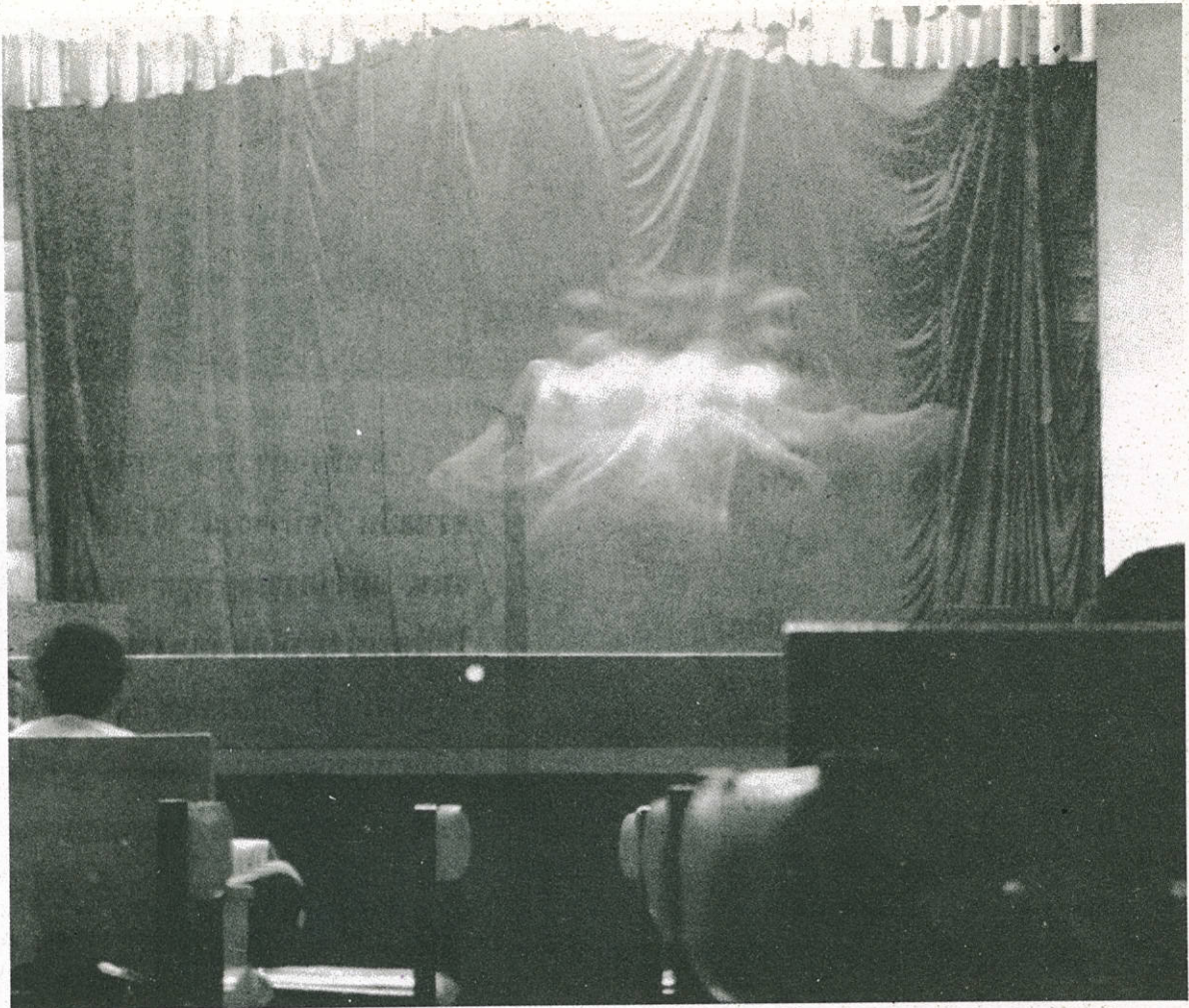
ดูเหมือนความแปลกหน้าซึ่งกันและกันจะกลายเป็นคุณธรรมแบบใหม่ ที่คนทั่วไปยอมรับนับถือกันโดยปริยาย ดังที่เรื่อง คำตอบในเวลาที่รวดเร็ว (พ.ศ. 2518) ให้เหตุผลไว้ว่าเพราะในทุก ๆ วันนั้น ทุกคนพบแต่ “คนแปลกหน้ามีเท่าไรไม่รู้ และไม่มีรอยยิ้มใด ๆ ฉายอยู่บนใบหน้าเหล่านั้นให้เห็นเลย” และทุกคน “อยู่กันอย่างหวาดระแวง อยู่กันอย่างสงสัยในกันและกัน และต้องป้องกันตัวเองก่อนอื่น ใครจะไว้วางใจใครในยุคสมัยเช่นนี้ ความแปลกหน้าและบางอย่างที่ได้เกิดขึ้นมามากมายแล้วในโลก หรือในสังคม หรือบนท้องถนนสายนี้ ย่อมจะทำให้ทุกคนต้องหวาดระแวงไม่ไว้วางใจกัน” ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า “ไม่ใช่ความผิดของคน ๆ นั้น ไม่ใช่เรื่องที่เขาจะต้องโกรธในความไม่มีน้ำใจของคนเหล่านั้น” เพราะถ้ามนุษย์คนใดเกิดมีเจตนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เข้าไปทักทายพูดคุย สิ่งที่เขาจะได้รับก็คือผู้้นั้น “จะมองเราเป็นเพียงไอ้ผู้ชายบ้า ๆ บอ ๆ ที่ชอบคุยหรือจะเกาเขาะผู้หญิง” หรือผู้ที่เข้าไปทักทายเป็นผู้หญิง เธอก็จะ “ถูกตีเจตนาไปอย่างมากมาย” (ไพบุลย์ สุขสุเมธ 2518 : 357-371) ซึ่งประเด็นนี้ได้รับการย้ำอย่างชัดเจนอีกครั้งในเรื่อง “คนแปลกหน้า” (พ.ศ. 2519) โดยกล่าวถึงชายหนุ่มคนหนึ่งที่มีเจตนาดีต่อหญิงสาวที่เดินเข้าไป ในทางเปลี่ยว

เวลากลางคืน โดยเขาสังเกตเห็นเธออยู่ในอาคารหัวนวิดก เขาจึงคิดที่จะช่วยปกป้องเธอด้วยการรับอาสาเดินเข้าไปส่งแต่ผลก็คือเธอผู้นั้นมองเขาด้วยความหวาดระแวงพร้อมกับ “เดินไปข้างหน้าอย่างร้อนรน และหวาดหวั่นมากขึ้น” ความหวังดีของชายหนุ่มดังกล่าวจึงล้มเหลว กลับสร้างความหวาดระแวงให้หญิงสาวยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะในปัจจุบัน “คนแปลกหน้ากันไปหมด” ดังนั้น ความหวังดีของชายหนุ่มจึงไม่มีใครเชื่อถือ (นิเวศน์ กันไทยราษฎร์ 2521 : 39-53) และควรจะสรุปในช่วงนี้ด้วยเรื่อง คำตอบในเวลาที่รวดเร็ว (พ.ศ. 2518) อีกครั้งว่า “ถนนสายนี้มีมิใช่หรือที่ความหวาดระแวงเกิดขึ้น แต่คนจนบางคนที่ขืนมองอยู่เป็นเวลานานที่หน้าร้านขายเปิดอย่าง อดทนต่อไปไม่ไหวยิ่งขึ้น เมื่อนึกถึงลูกเล็กในเพิงได้สะพานตัดออกไปอีกสองถนนที่คอยอยู่และเขาก็ฉกฉวยมันออกไปโดยที่ยังไม่ทันได้แตะกับปลายลิ้น เขาก็ถูกจับและได้รับการซ่อมอย่างเจ็บปวด” และ “เพราะบนถนนสายนี้มีมิใช่หรือที่หญิงสาวคนหนึ่งซึ่งเดินอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพราะหากคนที่ต้องการไม่เจอ และสิ่งที่ได้รับคือความเอืออริของผู้ชายบางคนที่น่าความดีกับใบหน้าและวาจา เพื่อสิ่งที่ได้พบต่อมาก็คือชะตากรรมและความโหดร้าย ของชีวิตที่ต้องถูกหลอกไป” และ “เพราะคนเหล่านี้มิใช่หรือที่ชายชราต้องล้มคว่ำลงไปในห้องระบายน้ำเพียงแต่ว่าชายคนนั้นทั้งเนื้อทั้งตัวไม่มีอะไรเลยนอกจากมีด ได้มองเห็นสร้อยคอที่คล้องอยู่บนคอของชายชราผู้นั้น” และ “เพราะบนถนนสายนี้มีมิใช่หรือที่รถติดกันอย่างแออัดเลยทำให้รถยนต์คันหนึ่งเฉี่ยวเอาจักรยานจนชายสองคนที่นั่งกันมาล้มคว่ำลงไปได้แผล และหลังจากนั้นชายที่นั่งมาในรถก็ได้รับการตอบแทนถึงความเจ็บปวดอย่างพอเพียง” (ไพบุลย์ สุขสุเมฆ 2518 : 368-371)

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเรื่องสั้นที่แสดงว่าคนในเมืองถูกทำให้เป็นวัตถุ แต่เรื่องสั้นบางเรื่องแสดงให้เห็นว่าคนในชนบทก็ถูกทำให้เป็นวัตถุไปไม่น้อย ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้แผ่อิทธิพลเข้าไปครอบคลุมวิถีชีวิตของคนในชนบทด้วย เช่นเรื่อง “กลับบ้าน” (พ.ศ. 2511) ผู้เขียนกล่าวถึงหญิงชนบทที่จากบ้านไปประกอบอาชีพที่อื่นเสียนาน เมื่อเธอกลับบ้านเกิดอีกครั้งหนึ่ง เธอก็พบว่าสภาพ

ที่ชาวบ้านแถบนั้นเคยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเห็นอกเห็นใจ ใกล้ชิดสนิทสนมเหมือนเครือญาติกันได้เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นผู้ที่ห่างเหินกัน “หล่อนมองดูย่านตลาดมองดูผู้คนซึ่งล้วนแปลกหน้าไป หล่อนเห็นคนในร้านตัดเสื้อผู้หญิง คนในร้านก๋วยเตี๋ยว คนบ้านนอกได้ต้นไม้...หญิงสาวอ้างว้างในความรู้สึก ขาดความอบอุ่นลึนดี” ที่เป็นเช่นนี้เพราะ “ย่านตลาดของอำเภอเปลี่ยนสภาพไปจากเมื่อสี่ห้าปีก่อนจนหล่อนนึกไม่ถึง” และสิ่งที่ทำให้เปลี่ยนไปก็คือถนนที่ตัดเข้ามาสู่ตัวอำเภอ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ถือว่า การค้าขายเอากำไรเป็นหัวใจนั้น ก็ขยายอิทธิพลเข้ามาด้วย (สุรัช จันทิมาร 2525 : 66-71) ต่อจากนี้เรื่อง “เรายังไม่ชนะดอกหรือพ่อ” (พ.ศ. 2518) ได้ย้ำให้เห็นปัญหาชัดเจนยิ่งขึ้น โดยผู้เขียนกล่าวถึงชายชราคนหนึ่งโดยสารรถประจำทางจากอำเภอเข้าหมู่บ้าน แต่เขามีเงินไม่พอถึงถูกกระเป๋ารถเมสใส่ลงกลางทาง ก่อนที่เขาจะเดินลงจากรถ เขาพยายามมองดูผู้โดยสารคนอื่น ๆ เพื่อขอความเห็นใจ แต่สิ่งที่เขาได้รับก็คือ “หลายคนนิ่งเฉยเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เด็กสาวสองสามคนแต่งตัวดีที่นั่งถัดต่อไปทางซ้ายมือ มองพ่อด้วยสายตาที่เต็มไปด้วยการดูหมิ่นเหยียดหยาม ชายแต่งกายภูมิฐาน เงยหน้าขึ้นจากหนังสือพิมพ์มองมายังพ่ออย่างกินเลือดกินเนื้อ” (สมคิด สิงสง 2518 : 306-307) และเรื่อง “นักร้อง” (พ.ศ. 2519) ก็ย้ำว่า ในชนบทนั้น “สภาพแห้งแล้งในหัวใจคนดูมันจะมีมากกว่า การกล่าวหาใส่ความกันก็เป็นสิ่งหนึ่งที่แกเพิ่งพบเห็นที่เคยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ดูเหมือนจะไม่มีอีกต่อไป นับวันก็จะอยู่แบบตัวใครตัวมัน” สภาพการณ์เก่า ๆ ที่ว่า “เรามีความสุขความสามัคคีกลมเกลียวกันดี ไม่มีใครส่อเสียดใคร” และ “พริกอยู่บ้านเหนือเกลืออยู่บ้านใต้ หัวตะไคร้อยู่บ้านอื่นก็พอแบ่งปันกันได้ไม่มีใครห้ามหวงใคร ต่างพึ่งพาอาศัยกัน” ได้สูญสิ้นไปเพราะ “สิ่งของทุกอย่างมันเป็นเงินทองไปเสียหมด” (ประเสริฐ จันดำ 2525 : 17)

ในเรื่อง “สองมือเรามีแรง” (พ.ศ. 2519) ก็แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชนบทได้ถูกทำให้เป็นวัตถุไปในอีกแง่มุมหนึ่ง โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าสภาพของชาวชนบทที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นของส่วนรวมร่วมกันใช้ภายในหมู่บ้านนั้นไม่มีอีกต่อไปแล้ว ทุกคน

จะถือว่าอะไรไม่ใช่ หรือไม่ใช่เรื่องของคุณ รวมทั้งถ้าใครทำอะไรผิดพลาดไป แทนที่จะได้รับความเห็นอกเห็นใจ แต่ “ข่าวความล้มเหลวกระจายไปเร็วในหมู่บ้านเล็ก ๆ มีเสียงหัวเราะขบขันแถมสังเวชดังเข้าหูหลายหน” (ศรีดาวเรือง 2526 : 153-161)

จากเรื่องสั้นที่วิเคราะห์มาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าประชาชนได้ถูกทำให้เป็นวัตถุไปทั้งประชาชนที่อยู่ในเมืองและในชนบท แม้ว่าในชนบทปัญหาจะยังไม่รุนแรงเท่าในเมือง แต่ในท่ามกลางการพัฒนาประเทศที่เมืองมีอำนาจครอบงำชนบทมากขึ้นทุกขณะเช่นที่เป็นอยู่นี้ชะตากรรมของคนในชนบทคงจะเหมือนาคตไม่แตกต่างจากคนในเมืองมากนัก ซึ่งเป็นชะตากรรมที่เจ็บปวดทรมานไม่น้อย เพราะนอกจากผู้คนจะพบปัญหาจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมแล้วในความรู้สึกของเขาก็พบกับความเจ็บปวด ที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะพวกเขาจะพบว่า “ในท่ามกลางผู้คนมากมายนี้แหละที่เราารู้สึก

เหงาจนอยากหนีไปที่ไหนสักแห่ง แต่ก็ทำไม่ได้อยู่ดี คุณเคยได้ยินคำกล่าวของใครบางคนไหม เขาว่าความเหงาในท่ามกลางฝูงชนปวดร้าวกว่าความเหงากับการอยู่คนเดียว” (กรณ์ ไกรลาส 2519 : 190)

ตราบเท่าทุกวันนี้ยังไม่มีการทราบแน่ชัดว่าเมื่อไรและในสังคมอย่างใดมนุษย์ถึงจะกลับไปอยู่ตามแก่นแท้ของตน อันจะมีผลทำให้มนุษย์อยู่อย่างรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่นักมนุษยธรรมก็ยังหวังว่าในที่สุดแล้วจะต้องมีวันนั้น เพราะประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ คือ ประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องกับแก่นแท้ทุกวันนั้นมนุษย์ยังเฝ้ารอว่าเมื่อไรจะถึงวันนั้น และถ้ากล่าวในแง่วรรณกรรมก็นับว่าเรื่องสั้นที่นำมาวิเคราะห์นี้ได้ทำหน้าที่ตามพันธกิจของมันข้อหนึ่งสำเร็จดูล่วงไป คือ การฉายภาพของสังคมให้ปรากฏแก่สายตาของผู้อ่าน

เอกสารอ้างอิง

- กรณ์ ไกรลาส (นามแฝง) “ซึ่งก็มีชีวิตและเลือดเนื้อ” ใน *บันทึกของคนแซ่ปึง* หน้า 129-141 ผ่านฟ้าพิทยา 2519
- _____ “จดหมายจากกรุงเทพฯ” ใน *บันทึกของคนแซ่ปึง* หน้า 187-197 ผ่านฟ้าพิทยา 2519
- ชัชรินทร์ ไชยวัฒน์ “รถเมล์” ใน *ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย* หน้า 334-339 ดวงกมล 2518
- ตึก วงศ์รัฐ (นามแฝง) “บันทึกของผู้คน” ใน *รวมเรื่องสั้นของตึก วงศ์รัฐ* หน้า 121-132 โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา 2514
- ธัญญา ผลอนันต์ “ไอรีน-ภาษาและน้ำตา” ใน *คำขานรับ* หน้า 37-42 ดวงกมล 2519
- นิเวศน์ กันไทยราษฎร์ “คนแปลกหน้า” ใน *คนแปลกหน้า* หน้า 39-53 วิทวัส 2521
- ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล “ก่อนสู่ชนบท” ใน *สนามหญ้า* หน้า 92-107 เม็ดทราย 2522
- ประเสริฐ จันดำ “นักร้อง” ใน *แดนดินที่ตาลเดือด* หน้า 8-21 นกสูก 2518
- พิบูลศักดิ์ ละครพล “บทเพลงเปลี่ยวที่ภูเขาและบันทึกของคนจรจัด” ใน *ถนนสีแดง* หน้า 67-74 ผ่านฟ้าพิทยา 2519
- _____ “ข้าว” ใน *ถนนสีแดง* หน้า 33-43 ผ่านฟ้าพิทยา 2519
- ไพบูลย์ สุขสุเมฆ “คำตอบในเวลาที่ยาวเร็ว” ใน *คำขานรับ* หน้า 357-371 ดวงกมล 2519
- วิทยากร เชียงกูล “บทสนทนาทางโทรศัพท์ในคำคืนแห่งความหว้าเหว่” ใน *ฉันจึงมาหาความหมาย* หน้า 183-195 เม็ดทราย 2521
- _____ “ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย” ใน *ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย* หน้า 55-73 ดวงกมล 2518
- วีระประวัติ วงศ์พัฑฒันธุ์ “วันหนึ่ง” ใน *หนุ่มหน้าสาวสวย* ชุด 3 หน้า 209-226 ประพันธ์สารสิน 2519
- ศรีดาวเรือง (นามแฝง) “สองมือเรามีแรง” ใน *แก้วหยดเดียว* หน้า 153-161 เม็ดทราย 2526
- สมคิด สิงสง “เรายังไม่ชนะดอกหรือพ่อ” ใน *แล้งเข็ญ* หน้า 303-313 ดวงกมล 2518
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี “กำแพง” ใน *วิเคราะห์ลักษณะแอบเสิร์ด ในเรื่องสั้นของสุชาติ สวัสดิ์ศรี* ภาคผนวก ก. *ปริญญาณิพนธ์* กศ.ม. 2527 อัดสำเนา
- _____ “ออกจากความมืด” ใน *วิเคราะห์ลักษณะแอบเสิร์ด ในเรื่องสั้นของสุชาติ สวัสดิ์ศรี* ภาคผนวก ก. *ปริญญาณิพนธ์* กศ.ม. 2527 อัดสำเนา
- สุรัชย์ จันทิมาธร “กลับบ้าน” ใน *ก่อนเคลื่อนคาราวาน* หน้า 66-77 แมลงปอ 2525
- สุวัฒน์ ศรีเชื้อ “ความกดดันส่วนที่ 32” ใน *สงครามในหลุมฝังศพ* หน้า 171-183 ประพันธ์สารสิน 2528
- อุดร ทองน้อย “วันหนึ่งผมจะฆ่าคนทั้งโลก” ใน *ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย* หน้า 341-348 ดวงกมล 2518
- Fromm, Erich. *Marx's Concept of Man*. 21st ed., New York, Frederick Ungar Publishing Co. 1974. 263 p.
- Lukács, Georg. *History and Class Consciousness*. 5th ed. Massachusetts, the Mit Press, 1976. 356 p.
- Marx, Carl. 'Economic and Philosophical Manuscript', in *Early Writing*. p. 58-198 London, Penguin Books 1975.